

Mészáros András: A sakk, mint a képességek mérésének eszköze az óvodában

nemzetközi sakkmeister

E-mail: mesandras@freemail.hu

Mit adhat egy kisgyermek számára a sakk?! A hatvannégy fehér-fekete mező, sorok, vonalak, átlók, harminckét báb hihetetlenül sokféle viszonylatot hoz létre. Ezek által a sakk fejlesztő hatása a gondolkodásra, a személyiség formálására, évszázadok óta ismert. Napjainkban számtalan kezdeményezés történt a sakknak az óvodai, iskolai oktatásba való bevonására. Döntő többségben szakköri órákon foglalkoznak pedagógusok, szakképzett edzők, sakkozók a gyermekekkel, de történt már kezdeményezés rendes órarendi tananyagként is beilleszteni az iskolai oktatásba. A gyermek lételeme a mozgás és a játék, ezért minden foglalkozásban szerepet kell kapnia mindkét tevékenységnek. A sakk, mint játék, aktív közreműködést kíván meg, cselekvésre, gondolkodásra készítet. Nem véletlenül a legsikeresebb játékok ezekből a manuális közreműködésre és gondolkodásra készítető termékekből kerülnek ki (Pl.a Rubik kocka). A gondolkodásra készítető játékok nyújtanak alapot a matematikai neveléshez. Nagyszerűségük így abban van, hogy játékos módon jutnak a gyerekek matematikai ismeretekhez, és közben a gondolkodásuk is fejlődik. Már Comenius is megállapította, hogy a matematika az ész csiszolója, a bölcsesség kulcsa, a tehetség köszörűköve. A sakk fejleszti a problémamegoldó gondolkodást, az előrelátást, hiszen számba kell vennie a lehetséges lépéseket, és ki kell gondolnia, hogy ezek közül melyik lesz a legjobb.

A sakk az előbb említett tulajdonságainál fogva kiválóan alkalmas a képességek mérésére is. Óvodai, iskolai oktatásban számtalan tesztet használnak a pillanatnyi állapot felmérésére. A sakk komplex személyiségformáló hatása révén együttesen produkálni tudja azokat a méréseket, amit több különböző tesztek nyújthatnak. A gyermek gondolkodásának és viselkedésének eltérő mozzanatairól kaphatunk jelzéseket. A sakkjáték ezért diagnosztikai módszerként és terápiaként is felhasználható. Értelmi és érzelmi színvonalakat tükröz. Már az óvodában is tapasztalhatjuk azokat a viselkedési rendellenességeket – hiperaktivitást, figyelemzavart –, amelyek az iskoláskorú tanulási problémákkal küzdő gyermekekre is jellemzőek. A kisgyermekkorban mutatkozó zavarok közül ez az egyik leglátványosabb és a legtöbbet vizsgált probléma. A sakkozó gyerekeknél ezek a nem kívánatos tulajdonságok hamar napvilágra kerülnek. Izeg-mozog a tábla mellett, piszkálja a mellette ülőt, borogatja a figurákat, stb. A sakkoktatás a nem kívánatos tulajdonságokat tompítani tudja.

Angliában a XIX. század végén felismerik a lovaglás jótékony hatását. Az Egyesült Államokban az 1960-as években kezdik el hatékonyan alkalmazni a lovakat. Magyarországon – az amerikai tapasztalatokra építve – 1989-ben indult gyógylovagoltatási program. Ahogyan a lovaglás a sakkozás is jótékony hatással van az idegrendszeret érintő különböző zavarok terápiás javítására. A sakkhhoz hozzátartoznak a sakktáblán sakkfigurákkal játszott különböző kiegészítő játékok, mint pl. parasztháború, lócsata, nyulacskázás, huszár a zsebben, maharadza, franciasakk, tandem, illetve a sakktáblához fűzött, értelmi képességet fejlesztő játékok, egyszerű társasjátékok (pl. reserve) sakk puzzle-k, logikai játékok. Az oktatás tematikája az egyszerűbb (kevés szabállyal bíró) játékoktól halad a bonyolultabb

játékok felé. Külön említést érdemel a színes sakk más néven a szivárványsakk szerepe az óvodai sakkoktatásban. A szivárványsakk Suvada Pál Amerikából visszatelepült festőművész „találmánya”.

Szivárványsakk

Magyarországi bevezetése a versenysakkba kisebb-nagyobb konfliktusokat okozott. A felnőtt sakkozók nagyobb része elutasította. A kisgyermek viszont rajonganak érte. Míg a felnőtt embereket zavarja a bábuk szívdarvány színe, a kicsiknél ez semmilyen problémát nem jelent. Már a legelső találkozásuk alkalmával a színes sakk-kal szinte hibátlanul szét tudják választani a világos és sötét figurákat. A szívdarványsakkon keresztül a színekkel is kapcsolatba kerülnek, egy plusz inger éri őket. Megbízhatóbb jelzést kaphatunk az észlelési (a látás, a hallás, a tapintás), valamint a mozgásos és a verbális struktúrák fejlettségéről. Az észlelési, a mozgásos és verbális struktúrák éretlensége a különböző részképességek zavart működésében jut kifejezésre.

Ezeket a zavarokat a sakkozó gyermekeknél a következő megnyilvánulásokban figyelhetjük meg:

- A sakktáblán mezők színeinek figyelmen kívül hagyása.
- Színes sakkfigurák összekeverése.
- Bábuk hibás mozgatása.
- Játékszabályok figyelmen kívül hagyása.
- Figyelési és fegyelmi zavarok.
- Sakkfigurák borogatása.

A részképességi zavarok nehezítik az iskolai tanulás során az olvasás, az írás és a matematika elsajátítását.

Sajnálatos tény - saját megfigyeléseim is alátámasztják -, miszerint a tanulási nehézségekkel küszködő gyermekek száma évről évre nő. A segítségnyújtás kulcsa a megelőzésben keresendő. Már az óvodáskor küszöbén, kitüntetett figyelmet kellene fordítani a tanulás sikerességét leginkább befolyásoló képességek működésének vizsgálatára, felismerésére és fejlesztésére. A sakkoktatást és logikai fejlesztéseket végző óvodákból kevesebb éretlen, vagy részképesség zavarokkal küzdő gyermek kerül iskolába. Az iskoláktól kapott visszajelzések ugyanezt a véleményt erősítették meg. Ezek a korai felismerések egyfajta jelzések a beiskolázással kapcsolatos tennivalókról. Baj esetén a szülő sem esik pánikba, hiszen bőven van ideje a tanév megkezdéséig a különböző feladatok, problémák korrigálására. Az óvodában a sakkal közvetlen kapcsolatba kerülő gyerekek a játékos cselekvés közben tapasztalatokat szereznek, élethelyzeteket hoznak létre, észrevétlenül tanulhatnak, feldolgozhatják élményeiket, kiélhetik szorongásaikat. Az óvodában a játék az a tevékenység, amely a gyermekek számára természetes létforma és minden szellemi és fizikai tapasztalat forrása.

A fejlődés várható eredménye óvodáskor végére:

- Ok-okozati összefüggéseket tudnak felfedezni.
- Kialakul az elemi kombinatív képesség.
- Feladatmegoldásokban többféle megoldásra törekszenek
- Összehasonlítanak mennyiségeket.
- A tízes számkörben számolni tudnak.
- Ismerik és különbséget tudnak tenni a színek és árnyalataik között.

- Kialakul bennük a figyelés, az önkontroll és a fegyelem.
- Eligazodnak a térben és felismerik a térbeli állások helyzetének irányait.
- Képesek alakzatokat, tárgyakat, tulajdonságaik szerint válogatni.
- Megnövekszik emlékezeti kapacitásuk.
- Megjelenik a szándékos felidézés.
- Növekszik a kreativitásuk, nyitottabbak az újszerű, eredeti ötletre, gondolatokra.

Szilágyi Péter: A sakk képességfejlesztő hatásainak kutatása külföldön és Magyarországon című cikkében írja: *„A sakk megtanít a kulturált viselkedésre, a versenyhelyezethez történő alkalmazkodásra, a feszültségtűrésre. Az otthonról vagy más közösségből hozott devianciák felismerése és kijavítása itt természetesen erőszak nélkül történik. Éppen ezért nagy jelentőségű, hogy a kisgyermekkorai sakkozással – mintha csak valamiféle varázspálca lenne – javítani lehet ezen a helyzeten. Olyannyira, hogy már-már úgy tetszhet: a sakkot szinte az iskolába menő gyerekek előkészítésére találták ki. A játékos tevékenység ugyanis erőteljesen gyorsítja a pszichikai és akarati folyamatok fejlődését, és fejleszti azt a képességet, hogy az órákon elhangzottakat a gyerek feldolgozza. A játékban szerzett tapasztalatok segítségével könnyebben meg lehet érteni másokat, s könnyebb előrevetíteni leendő cselekedeteinket, valamint számot vetni tetteink következményeivel.”*

A sakkjátékon keresztül a gyermekek személyisége kibontakozik és ezáltal megismerjük a gyermekek képességeit és fejlesztendő területeit. Saját megfigyeléseim is alátámasztják, miszerint a tanulási nehézségekkel küszködő gyermekek száma évről évre nő. A megoldás kulcsa a megelőzés. Ennek a záloga pedig a korai felismerés. Ezért is ajánlom már az iskoláskor küszöbén az óvodában a sakkoktatást, sakkszakkört.

A saktanítás a megelőzés egyik eszköze lehet. A bajban levő gyermekek későbbi életéhez olyan segítséget kapnak, amivel zökkenő mentesebben kezdhetik el az iskolai életét. A jó iskolakezdés eldöntheti akár egész életre szólóan, hogy szeret-e majd tanulni, vagy azt, hogy még későbbi életében hogyan találja meg a helyét a munkában, a társadalomban.

„A sakkjáték egy tó, amelyben egy szúnyog megfürödhet, és egy elefánt belefúlladhat.”

Indiai szólásmondás

IRODALOM

- [1] Kovács Imre: Egy emberformáló játék. *Székesfehérvár 2002*
- [2] Mihók László: Az állásértékelés és elemei. *Magyar Sakkvilág füzetek 2002*
- [3] Szilágyi Péter. Állomások és mérőföldkövek - A sakk képességfejlesztő hatásainak kutatása külföldön és Magyarországon. *Új Pedagógiai Szemle 2007 június*
- [4] Polgár László: Nevelj zsenit! Farkas Endre interjú. Polgár Zsuzsa, Zsófia és Judit válogatott játszmái és feladványok. *Interart, Budapest, 1989.*
- [5] Kende György: A sakk mint hadijáték és a képességfejlesztés eszköze. *Hadtudomány, 2005. 4. sz.*
- [6] Gyarmathy Éva: Kreatív tehetség és tanulási zavarok. *1995 KLTE Pedagógiai-Pszichológiai Tanszék, Debrecen, p. 199-217.*
- [7] Greguss Márta: A tanulási zavar előjeleinek szűrése óvodás korban. *Győri NevelésiTanácsadó Gyermekek- és Ifjúságpszichológiai Központ*
- [8] Hajduné Holló Katalin: Az elemi kombinatív képesség fejlődésének kritériumorientált diagnosztikai feltárása 4-8 évesek körében. *Magyar Pedagógia 104. évf. 3. szám 263–292. (2004)*